

Лідія Губар,

зав. відділу бібліотеки

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди»

Бібліотека в бібліотеці: архівні колекції університетської книгозбірні

У статті зроблено стислий екскурс в історію виникнення архівів. На прикладі бібліотеки Переяслав-Хмельницького ДПУ ім. Григорія Сковороди розглядається новий напрям роботи університетської бібліотеки – створення архівного фонду. Представлені біографічні дані про власників архівних колекцій, стисло розкривається їх наповненість.

К л ю ч о в і с л о в а: бібліотека ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди», архівний фонд, архівна колекція.

The compressed digression to the history of the origin the archives is done in the article. The new direction in the University library's work is considered. This direction is the creation of the archive fund. The biographic data about the proprietors of the archive collections are presented in the article.

К е у в о р д с: Library of State High Educational Institution «Hryhorii Skovoroda Pereiaslav-Khmelnytskyi state pedagogical university», archival fund, archival collection.

Історія виникнення перших бібліотек сягає в глибину тисячоліть. Багато цікавої для нас інформації загубилося за непроглядною завесою віків. До нас дійшли лише невеличкі крупики знань про ті далекі часи. Але навіть ґрунтуючись на них, можна зробити висновок: людство користувалося послугами бібліотек практично з моменту виникнення цивілізованого суспільства. Пройшовши довгий шлях від дерев'яних дощочок «Велесової книги», глиняних табличок Шумера та Ниневіни, папірусів Давнього Єгипту, через убоге оснащення книгами середньовічних монастирів до збірок підручників для шкіл, а від них – до безкоштовної сучасної публічної бібліотеки, книгозбірні зазнали істотних трансформацій, кожна з яких була зумовлена конкретними суспільними потребами. Будь-яка істотна зміна в суспільному ідеалі перш за все породжувала зміни у бібліотеці. Якщо у XIX – на початку XX ст. суспільство головним чином ініціювало її просвітницьку роль, в роки радянської влади – ідеологічну, то останнім часом – інформаційну (забезпечення доступу до інформації та орієнтування в ній) і просвітницьку.

Що ж стало причиною останньої зміни місії бібліотек? Антитоталітарні тенденції, ідеї інтелектуальної свободи, науково-технічні, екологічні, культурні явища кінця XX – початку XXI ст. визначили нову цивілізаційну стратегію – забезпечення користувачам вільного доступу до світових ресурсів інформації. Сьогодні бібліотекар дедалі більше усвідомлює себе посередником у світі

інформації, лоцманом у безкрайньому світі знань, покликаним сприяти гуманізації цього світу.

Таким чином, місія дає загальну уяву про те, що собою являє бібліотека, до чого вона прагне і які засоби готова використовувати у своїй діяльності. Безсумнівно, це сприяє формуванню та закріпленню її іміджу – як найважливішого соціокультурного регіонального центру. Саме таку мету і поставив перед собою колектив бібліотеки Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Григорія Сковороди. Наша книгозбірня ще зовсім юна, як і університету, їй у 2011 році виповнилося 25 років. Але за цей час бібліотека вже набула певного досвіду і має своє обличчя у сфері професійної діяльності. Університетська книгозбірня – це втілення молодості і краси. Її обличчям є молоді, енергійні, творчі спеціалісти, які невпинно працюють над удосконаленням свого професіоналізму, над створенням іміджу наукової бібліотеки.

У бібліотеці ведеться не зовсім звична для сучасних вузівських книгозбірень робота зі створення і оброблення архівних фондів. Якщо заглянути у глибину століть, чи навіть тисячоліть і прослідкувати історію розвитку архівів і бібліотек, то виявиться, що вони мають багато спільного, можна навіть говорити про їхню єдність і нерозривність на початковому етапі існування. Наприклад, вчені володіють достовірними даними про архівобібліотеки Шумеру – однієї із стародавніх країн світу (хоча шумеряни у своїх письмових пам'ятках досить часто вказують на походження своєї культури із висо-

корозвинутій Аратті – країни, що існувала колись на теренах нинішньої України). Шумерська держава була розташована між річками Тигр і Євфрат. Її жителі ще за чотири тисячі років до нашої ери мали свою писемність. Писали вони на глиняних табличках. При розкопках вчені знаходять гори табличок, або таблички, складені у кошики з написами: «Документи, що стосуються саду», «Документи, що стосуються майстерні ткачів» та інші. Це вже були архіви, але в них зберігалися як документи, так і книги. Відомо також, що і в Єгипті за часів Давнього царства бібліотеки та архіви мали одну назву: *prmd't*. І лише згодом вони розділилися на дві самостійні установи. Тривалий час кожна з них йшла своїм шляхом. Навіть наприкінці XIX ст. у Європі ще існувала проблема роздільного функціонування архівних і бібліотечних документів, про що свідчать рекомендації у першому «Підручнику з архівної справи» (1898 р., Нідерланди): «рукописи, які не входять до складу архівного фонду, треба вміщувати до бібліотеки (яка має бути поза архівом); тільки коли в місті немає громадської бібліотеки або деякі з цих рукописів тісно пов'язані з архівними фондами, можна організувати такі бібліотеки при архівосховищах» [4, с. 48].

Але часи змінюються, і тепер дедалі частіше трапляються випадки виникнення архівних відділів при бібліотеках, а не навпаки. Прикладів тому можна навести багато – Бібліотека Британського музею, Національна бібліотека Франції, Бібліотека Конгресу у Вашингтоні (в ній, зокрема, зберігається понад 32 млн рукописних документів, включаючи й реліквію американської нації – оригінал тексту першої Конституції США 1787 р.) тощо. Значний досвід накопичення і вивчення архівної спадщини мають також слов'янські культурно-освітні товариства – Матиці (Словацька, Хорватська, Сербська та ін.).

Існування архівних підрозділів при великих книгозбірнях не суперечить і Закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи» (2003), в якому, зокрема, у статті 12 сказано: «Самоврядні наукові установи, державні музеї та бібліотеки мають право створювати відділи рукописів та інші структурні підрозділи для постійного зберігання архівних документів, що нагромадилися у сховищах цих установ, а також поповнювати свої фонди і колекції профільними виданнями» [3, с. 390]. У згаданому законі також вказується, що архіви можуть бути як державними, так і корпоративними, відомчими, приватними тощо. Тож і колектив бібліотеки Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди розпочав роботу з

збору і обробки колекцій архівних матеріалів. Зусиллями спеціалістів у книгозбірні університету створений невеликий архівний фонд.

На даний момент в університетській бібліотеці є дві архівні колекції: професора І. М. Ярового та родини Блохин. Першою до книгозбірні була передана домашня бібліотека нині покійного професора, кандидата психологічних наук Іллі Миколайовича Ярового (1924–2001), відмінника народної освіти, ветерана Великої Вітчизняної війни, нагородженого численними орденами і медалями за участь у бойових діях на Південно-Західному, Смоленському, Південному і Першому Білоруському фронтах. Свою педагогічну діяльність він розпочав у 1948 р., працюючи учителем психології і логіки в школах Києва (під час навчання в університеті і аспірантурі). У 1952 р. Ілля Миколайович закінчив відділення психології філософського факультету Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка, а після завершення навчання в аспірантурі отримав направлення на кафедру Слов'янського державного педагогічного інституту, де тривалий час (понад 30 років) читав загальну, вікову, педагогічну і інженерну психологію, а також педагогіку та історію педагогіки. Займався науковою роботою, створив науково-дослідну лабораторію трудового навчання і протягом 25 років керував нею. У 1988 р. був переведений у Переяслав-Хмельницький філіал Київського державного педагогічного інституту імені М. Горького, на кафедру педагогіки і психології, де плідно працював до самого завершення свого земного шляху. Архівна колекція професора І. М. Ярового складається з його наукової спадщини та книг інших авторів, якими він користувався у своїй роботі. Палітра захоплень Іллі Миколайовича досить широка, вона відповідає майже всім галузям знань, починаючи від природничих наук і закінчуючи фаховою тематикою з психології. Найбільш цікавими книгами колекції вченого є дореволюційні видання К. Д. Ушинського «Человек как предмет воспитания: Опыт педагогической антропологии», надруковані у Санкт-Петербурзькій типографії М. Меркушева у 1907 і 1912 роках, та С. Платонова «Учебник русской истории для средней школы: курс систематической», виданий у 1911 р. Вагому частину колекції становлять книги з педагогіки, історії педагогіки та методики викладання трудового навчання. Останній навчальній дисципліні присвячена значна частина особистого творчого доробку професора (понад 60 праць). Книжкове зібрання нараховує 2089 одиниць.

До фонду І. М. Ярового також входять матеріали, які він використовував у своїй викладацькій роботі.

Вони сформатовані у 196 теках. Це матеріали психолого-педагогічної практики студентів, науковим керівником яких був Ілля Миколайович, конспекти лекцій, науково-методичні розробки з педагогіки, психології, історії педагогіки, з трудового навчання, виховання та профорієнтації, різні дослідження з професійного самовизначення, диференційно-діагностичні опитувальники для перевірки знань, анкети учнів та студентів, підготовчі матеріали до дисертації, рецензії, відгуки та багато іншого. Теки були сформовані і, здебільшого, підписані самим професором Яровим. Ті ж папки, що не мали ярличка з назвою, були оформлені працівниками бібліотеки.

Другою нашою архівною колекцією є фонд родини Блохин.

Юрій Гаврилович Бойко-Блохин – український літературознавець, театрознавець, професор Українського Вільного Університету та Мюнхенського університету Людвіка-Максиміліана, громадський і політичний діяч, член проводу Організації українських націоналістів. Народився майбутній професор 25 березня 1909 р. у м. Миколаєві. З 1920 р. навчався в трудовій школі (7-річці). Далі здобував освіту у профтехшколі, де заснував молодіжну організацію «Гарт юнаків», яку влада незабаром заборонила, із-за чого юнак зазнав репресій за сфабрикованою органами НКВС справою Спілки визволення України (СВУ). Після закінчення Миколаївської профтехшколи в 1927 р. вступив до Миколаївського інституту народної освіти (тепер – Миколаївський державний університет ім. В. Сухомлинського), згодом закінчив Одеський інститут професійної освіти (1931). Із-за політичних переслідувань часто змінював місце проживання: Маріуполь, Харків, Херсон, знову Харків. У 1932–1933 рр. викладав українську мову і літературу на Комбінаті робітничої освіти в Херсоні. У 1933 р. вступив до аспірантури Харківського інституту літератури ім. Т. Шевченка Всеукраїнської академії наук і одночасно працював у текстологічній комісії з підготовки ювілейного видання творів Т. Шевченка (до 120-річчя від дня народження). Викладав історію української літератури в Харківському педінституті. Цікавився театром, свої перші наукові статті присвятив театру Леся Курбаса. Досліджував творчість М. Коцюбинського, Гр. Косинки, написав «Історію України» за творами М. Аркаса, М. Грушевського для учнів і вчителів шкіл.

Як «буржуазного націоналіста» його усунули з посади в педінституті і він довго поневірявся без роботи. Коли почалася Друга світова війна, Бойко-Блохин поринув у визвольну боротьбу. У Хар-

кові вступив до лав Організації українських націоналістів (ОУН), яку очолював полковник А. Мельник. За дорученням ОУН влаштувався в газету «Нова Україна», де і були надруковані його статті, сповнені полум'яного патріотизму, віри у вільне українське майбуття. З наближенням фронту Юрій Бойко, як розконспірований націоналіст, змушений був переїхати на захід. У Львові написав книгу для підпілля українських націоналістів «Ідея і чин», один примірник якої дивом зберігся в еміграції і у 1992 р. був перевиданий у Києві під назвою «Шлях нації». Друкувався Юрій Гаврилович під різними псевдонімами: Зорич, Очко, Павленко, Миколаєвець тощо, один із них – Бойко – залишився з ним на все життя.

Наприкінці війни вирішив емігрувати до Німеччини (Мюнхен), де продовжував свою наукову та політичну діяльність. У 1950–1974 роках Юрій Гаврилович працює професором і деканом, а у 1956 р. – ректором Українського Вільного Університету. Захистив докторську дисертацію на тему «Творчість Тараса Шевченка на тлі західноєвропейської літератури». У 1962–1988 рр. викладав як професор-гість у Мюнхенському університеті Людвіка-Максиміліана, пройшовши габілітацію за темою «Проблематика творчості М. Гоголя». Тут він заснував відділ україністики при Інституті славистичної філології і підніс українську літературу до рівня інших слов'янських літератур, які на той час уже вивчалися у цьому закладі.

Він був дійсним членом-кореспондентом Інтернаціональної академії наук Парижа і Лондонського університету, дійсним членом Наукового Товариства ім. Т. Шевченка (з 1963 р.) у Нью-Йорку, Парижі, Лондоні, Канаді, членом президії світового об'єднання українських письменників «Слово» та його представником у Європі, членом редакційної колегії «Українського історика», головою Незалежної Асоціації Советознавців тощо. У ці роки він написав кілька праць з шевченкознавства, досліджував українську літературу післяреволюційного періоду, зокрема генерації Розстріляного Відродження, підготував кілька статей до «Енциклопедії Українознавства». Не оминув дослідник і емігрантських письменників – писав статті про О. Лятуринську, О. Тарнавського, В. Барку, В. Чапленка, Д. Гуменну та ін.

Наукові праці Юрія Гавриловича виходили не тільки українською, а й багатьма європейськими мовами. Зокрема, автор писав німецькою мовою публіцистику, статті з політико-філософських проблем. Був активним громадським і політичним

діячем, заступником Президента України у вигнанні, входив до керівництва Організації українських націоналістів. Праці Ю. Бойка-Блохина (понад два десятки монографій та майже 400 журнальних публікацій) перекладені й видані багатьма слов'янськими, а також німецькою, англійською, французькою та італійською мовами.

17 травня 2002 р. на 94-му році життя Юрій Бойко-Блохин помер у тому ж таки Мюнхені. В його особі українська наука та українська спільнота зазнали великої втрати, адже вчений зробив вагомий внесок в україністику, в утвердження української національної ідеї.

Дарина Блохин – доктор філософії, кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент УВАН, почесний академік АН ВШ України, член-кореспондент Нью-Йоркської академії наук, президент німецько-українського наукового об'єднання в Німеччині імені професора Юрія Бойка-Блохина з осередком у Мюнхені.

Народилася в м. Товсте Заліщицького району Тернопільської обл. У 1964 р. закінчила Кременецький державний педагогічний інститут за спеціальністю біологія та основи сільськогосподарського виробництва. Працювала у Чортківській середній школі, завідувала обласним методкабінетом, викладала в Івано-Франківському педінституті. З 1995-го по 1998 р. навчалася в докторантурі Українського Вільного Університету (Мюнхен).

Друкуватися почала з 1986 р. Багато працює в галузі філософії, педагогіки і психології, історії української літератури. Пише і перекладає українською, російською, польською, англійською, німецькою. Автор монографій «Життєвий і творчий шлях Ю. Бойка-Блохина» (Мюнхен, 1998), «Короткі штрихи до історії ОУН» (Мюнхен, 1999), «Ідеал провідника» (Мюнхен, 2000), «Григорій Сковорода – український філософ, письменник, педагог» (К.; М., 2001), «Організація українських письменників «Слово» на еміграції в Європі» (К.; М., 2005), «Епістолярна спадщина Ю. Бойка-Блохина» (К.; М., 2007), «Діяльність Юрія Бойка-Блохина в німецькому світі» (Л.; Т., 2009), «Українська еміграція: історичний, соціально-економічний і політичний аспекти» (П.; М.) тощо, а також понад 250 наукових статей про творчість Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка, М. Коцюбинського, Лесі Українки, митців ХХ–ХХІ ст.

Домашній архів родини Блохин передала з Німеччини саме пані Дарина, дружина Ю. Бойко-Блохина, яка співпрацює з нашим університетом і час від часу приїздить до Переяслава читати лекції студентам.

В архіві-музеї, окрім деяких особистих речей, архівних тек, представлена також значна частина домашньої бібліотеки родини Ю. Бойко-Блохина. Переважно це українська діаспорна література як художня, так і наукова з питань літературознавства, мовознавства, історії, українознавства, природничих наук тощо. Вітчизняним філологам буде цікаво ознайомитись із літературознавчими розвідками власників бібліотеки та з творчим доробком українських письменників у еміграції І. Багряного, І. Качуровського, Е. Андрієвської, Д. Гуменної, Д. Чуба та ін.

Фахівцям-історикам теж є царина для досліджень. Юрій Гаврилович тривалий час очолював український національний рух, тому в архіві багато літератури присвячено саме цій проблематиці. Значну частину колекції становлять українські газети та журнали, що видавались за кордоном, такі як: «Українська літературна газета», «Самостійна Україна», «Рідне слово», «Розбудова нації», «Орлик», «Віра й культура», «Мета», «Арка», «Визвольний шлях», «Вісті», «Нові дні», «Соборність» тощо. Детальнішу інформацію про цю літературу (1509 бібліографічних одиниць, хоча цифра не остаточна) можна отримати в електронному каталозі як у самій університетській бібліотеці, так і на сайті <http://library.phdpu.edu.ua/>.

Архівна частина колекції поки перебуває на початковій стадії обробки. Вона складається із двох частин: перша стосується діяльності Юрія Бойко-Блохина, друга – Дарини Блохин. Кожна з частин архіву розміщена в окремій шафі.

Безцінним джерелом інформації про життя та діяльність Юрія Гавриловича є епістолярна спадщина – листування з відомими діячами Західного світу як з українцями-емігрантами (Олександром Оглоблиним, Юрієм Шерехом, Любомиром Винаром, Григорієм Костюком та ін.), так із іноземними вченими, урядовцями. Цікавою є кореспонденція з німецькими науковцями, в якій Юрій Бойко переконує у необхідності введення українознавчих дисциплін до складу слов'янознавчих курсів, що читаються в університетах ФРН. А результатом листування з німецькими урядовцями стало відкриття ганебної дошки до 100-річчя указу імператора Росії Олександра II, виданого 1876 р. у Бад-Емсі, про заборону всього українського. Дослідженням епістолярію Юрія Гавриловича займаються студенти історичного факультету під керівництвом канд. іст. наук О.В. Колибенка.

Рукописні матеріали, вирізки з різних зарубіжних видань, навчальний матеріал до лекцій з історії української та слов'янських літератур, котрі читав професор Блохин у Мюнхенському універси-

теті Людвіка-Максиміліана та Українському Вільному Університеті, листи, фото, чернетки підготовлених до друку статей, книг тощо – таке наповнення архіву Юрія Бойко-Блохина. Аналогічний вміст і архіву Дарини Блохин. Він містить багато робочих матеріалів до видрукованих видань, зокрема присвячених її чоловікові, до популяризації діяльності якого вона доклала багато зусиль.

Архівні – скарбниці людської пам'яті, безцінне джерело про давно минулі часи, про безліч поколінь наших предків, які творили історію. Тож, займаючись архівною роботою, колектив бібліотеки Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди ставить за мету збереження, систематизацію і обробку інтелектуального капіталу вишу і керується у своїй діяльності правилом: якщо хочеш чогось добитися, не зупиняйся на досягнутому.

Список використаних джерел

1. *Веньовцева Н.* Тасмниця «Вересової книги» // Духовна велич України: наук.-попул. збірник. – К., 2004. – С. 60–64.
2. *Зворський С., Одинока Л.* Архівна спадщина вітчизняних бібліотекознавців і бібліографів: збереження і використання // Бібліотечна планета. – 2002. – № 4. – С. 22–24.
3. Про Національний архівний фонд і архівні установи: Закон України, прийнятий 24 грудня 2003 р. // Закон України / редкол.: В. Ф. Опришко, Л. Є. Горьовий, А. І. Осауленко та ін. – К., 1996. – Т. 6. – С. 387–398.
4. *Романовський В.* Нариси з архівознавства. – Х., 1927. – С. 48.
5. *Сеіверстова К.* Бібліотеки та архіви як інформаційний ресурс суспільства // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К., 2000. – Вип. 5. – С. 19–32.